

Emnenr. 64.

Fylke: Hordaland

Tilleggsspørsmålnr.

Herad: Voss

Emne: Død og begravelse.

Bygdelag: Kvitli

Oppskr. av: Brita Lid

Gard: Øvre Lid

(adresse): Bjørkedalseid

G.nr. Br.nr.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle. Ja.

B. Eller om den er etter andre heimsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

"Dødsvarsler"

Frå gammalt kuddde dei det kunne koma dødsvarsel til ymse tider på året. Men kanskje var det helst i mørker varsla kom, så det vart meir varsel i det mørke halv-året.

Dei brukte ymse namn på det, såleis nå = , feigd = , døda =

Nåljos var ofte sett. Det var varsel. Anten syntte ljuset at einkvan låg død der ljuset var (kanskje løynt under is eller snø). Eller at ein måtte halda seg undan der, for der lunde døden. I same hus, eller på tufter etter hus, var sett nåljos. Det fylgde alltid uhygge med nåljos.

Ymse uhepper under arleis eller føre sak var varsel om død. Dei kunne kalla det "feigdabod". Eller seia til vedkomande: "Eg meiner du er feig!"

1. Nåljos kunne syna seg narsomhelst, når det var dimt eller mørkt.
2. Ja. Nyårsnatt og ymse torsdagsnetter.

3. Det var visse folk som kunne få vite meir enn andre, også om dødsfall i året som skulle koma.
4. Dei var anten synske. Eller dei sette seg i samband med ånder og fekk vita ting som skulle henda.
5. Nei. I eldre tid då folk vanleg hadde lopper eller lus (unao), tok dei det for feigdafekten om alle smådyra vart borte. "Eg meiner du er feig", sa dei då. Dei trudde dei måtte ha alet.
6. Feigdasvult. Dei kalla det feigdasvult når eit menneske låg for døden, og så brakk vart sers svolken. Det var varsel om at døden nærma seg.
7. Moldbrøte. Når dei brutna opp nedanfor beltstaden, kalla dei det moldbrøte. Fyrste gongen eg høyrde det var i Vikja. Det kunne også vera folk som gjekk oppe. Han Jens Grimastad var oppegående, men ikkje frisk. kona sa då han gjekk ut: "Han ha no fenge moldbrøten", ser eg. Det var varsel om at dei snart skulle ned i jorda.

Dødsleik.

Etter det eg har høyrte, skulle dei få døy i den senga dei var vane å ligga i. Husbondsfolket låg til vanleg i storasenga i stova, og der skulle dei få døy, dersom dei budde der. Men var dei flytte til kårstova, låg dei der og døydde.

8. Pomet skulle vera i god orden.

9. Ja, dei meinte sume ting i senga kunne forverra, eller forlengja, dødstid.

pen. Det var alt det som kume verka serleg varmt. Og det var dumputer og fjærputer og under- eller over-dyner. Disse skifte dei ut med halm eller reinskråputer, og annan under- og over-breddele.

10. Ja. Presten skulle koma og ten den drigande til siste reisa, snakka med han om dei evige ting, og gjeva han nattverden. Bad den sjuke sjølv om det, måtte husens folk straks senda bod og syta for skyss til presten. Om den sjuke ikkje bad om det, leude folket hans likevel syta for at det vart sendt bod til presten.

11. Eg minnest soknepresten var til heme godmar då ho låg for døden i 1906. Far og mor var flegte ut or stova, og ho godmar var flegt inn or kammeret ho budde i, og låg i stova siste sida. Det var fint fjelga i stova og lagt kvit duk på eit lite bord som var sett bort til senga, og der stod ein massinglysestake med lys i.

Soknepresten hadde hest sjølv som han køyrde med, så me frong ikkje skaffa han skyss. Han hadde med seg prestekleda og kledde seg i dei, og det var svart høgtidsamt då han delte ut nattverden til den sjuke og til far og mor.

I seinare tid har ikkje presten brukt å ha prestekleda med, utan så dei som sende bod etter han særskilt bad om det.

Det er same skikken no som før,

at det skal vera sers fint i romet hjå den sjuke, helst med kvitt bade på seng og bord. Dei som vil kan nytta nattverden saman med den sjuke. Det er rekna for den siste store høgtid dei kan ha saman.

12. Neraste slektingane skulle sendast bort etter, såpass i tide at dei kunne få ta avskil med den døyande.

13. Stundom sa den døyande ifrå korleis gravferda skulle vera, og kven som skulle bedast, og det vart oppskrivne. Andre sa ikkje noko om det. Men dei kunne seia frå om arv og skifte, og det burde skrivast opp. Dei som var omkring hadde plikt til det. Like eins sa dei ofte ifrå, dersom dei ikkje ville ha kransar.

"Tiden mellom dødsfallet og begravelsen."

14. Dei brukte guse uttrykk. Dei sa: "Han er flytt ifrå oss". Eller: "Han (ho) ha fenge flytt no". "Han er sovna". "Han ha sovna inn". "Han er slokna". "Han har fare ifrå oss". Også: "Han er død (dö'u)". "Ho er död (dö')."

15. Eg har høyrte at dei i eldre tid heldt i fjor attfor murren. Men det eg minnest, vart det kjent etter pulsen.

16. Der gjekk segner om det. Men ikkje har eg høyrte av nokon at dei hadde vore vitne til det.

17. Ein klemde att augneloka. Men la ikkje noko oppå. Den som stod

den døde narast, skulle ha føre retten til
å lata att augo. I d. marmen kona
si, kona marmen.

18. Ja. Ein stødde anten hoka opp med
ei tjukk salmebok, eller batt eit bind
om underkjeven.

19. Nei, ikkje nett med same. Men ein
skulle seia frå til dei naraste gramma-
ne same dagen, dei skulle ikkje høy-
ra det av andre.

20. Det var ikkje nokon fast person.

21. Nei, eg veit ikkje det. Kanskje øyken,
dersom det var husbonden, eller den
som brukte han.

22. Ja, ein sette opp glaset. Men måtte
så passa på, serley dersom det var i
første høgda, at det ikkje kom nok
dyr inn.

23. Nokre timar.

24. Liket vart strekt ut på eit bord, eller
ein benk.

25. Nei. Det vart lagt på berre benken.

26. Eg har ikkje høyrst dei har brukt
det ordelaget på Voss. Dei sa: Liggja
lik. "Han låg lik".

27. Ja. Halmen vart boren ut straks.
Og seinare brennd.

28. Berre undertröya, som vart skoren
av liket, vart brennd.

30. Nokre timar etter, 2-3.

31. Helst einkvan som ikkje var skyld
den døde. Anten eit par grannekvin-
ner, eller andre.

32. Nei.

33. Ja, håret vart kjemt, i alle tilfelle.

- Og flotta, om det var ei kvinne. Det skulle vera kjent og stelt på same måten som når kvinna var i live.
34. Dersom det ikkje var gjort rydding før. Dei passa gjerne på og gjorde det, dersom mammen brukte å berbera seg, og han ikkje var så sjuk at det var uråd.
35. Ja. Dersom det ikkje var gjort rydding før.
36. Ja. Og det grundigt også. Det skulle sjåast etter at liket var heilt reint.
37. Nei.

Likklar.

38. Dei sa: "Ha likklede på. Eller: Kle liket. Sveipa brukte dei ikkje om dette. Det var berre brukt om lik-lakan.
39. Dei heitte likklede. Då var det meint alt, både dei klede dei kledde liket med, putevar og eitt eller fleire lakan.
40. Nei, ikkje "likblaja". Men liklakan. Og "Sveip". Sveipet var eit svart stort lakan. Det vart lagt under liket og fall så ut over kantane på alle fire sider av kista. Når liket var lagt i kista, og dei hadde hatt andakt, tok eit par menneske og brette lakanet opp og sveipte den døde inn. Det var ein høgtidsleg handling, og kallast å sveipa liket. I mitt minne var det anten eit par grammekoner, eller òg næraste folket som "sveipte liket".

41. Nei, ikkje det eg veit.
42. Det veit eg ikkje så viss. Men i eldre tid hadde dei den meining at kroppen skulle vera skikkeleg skjilt av kleda. I nyare tid har synt på dette berigda seg noko. Det kjem vel av at dei no brukar papirklede.
43. Ja, eg har høyrte at det har vore menn som hadde brudgomsskjorta liggjande og vart kledd i den. Og om ei kvinna som skulle vera brur, men døyddes nys for bryllaupet, at ho vart kledd i brudeskjorta. Men elles har eg ikkje høyrte det om kvinner. Det vanlege var at dei hadde ei skjorta liggjande. I eldre tid var ho av heimespunne og heimvove lin.
44. I gamal tid brukte dei berre lin. Dei kjøpte ikkje bomulls-tråd eller bomullsty. Dei dyrka og spann lin og hamp. Og likkleda skulle vera kvite og fine, dei kunne ikkje vera av hamp eller stry.
45. Det har eg ikkje høyrte noko særskilt om.
46. Nei.
47. Det måtte i tilfelle vera dei gifte kvinnene som fekk skaut på seg.
48. Nei, ikkje det eg veit.
49. Nei, ikkje det eg veit.
50. Likskjorta vart sydd med blonder på kragen og nedetter brystet, frå den tid det vart brukt bomullsty og det var bomullblonder å få. Skjorta var open i brystet både kvime- og mamskjorte.

51. Ja 1915-20 år.
52. No kjøper dei likklede av papir. Men eg veit om eldre folk som tykkjer det er altfor simpelt, mest fornede, å bruke papirklede, og som difor syr likklede av bomullsty til sine.
53. Nei. Gjø Sp. 40.
54. Nei.
55. Ja, det var heller fjarleg. Men ein-kvann måtte ställa liket.
56. Nei.
58. I eldre tid hadde gamle folk ståande ferdig likkista til seg. Og turv material til ei kista måtte dei ha liggjande, om eit uventa dødsfall skulle koma på.
59. Ja. Så lenge benaglar var i bruk. Kanskje lenger.
60. Det var beerfatlar (beerfatlar) i kista, anten av tog, eller av jern eller tre.
61. Mennene på garden (i huset). Ofte med hjelp av grannar.
62. I eldre tid var kista alltid svart. Eg trur dei brukte kjömrøykt, men dette er eg ikkje så viss om.
63. Ja 1915-20 år.
64. Nei.
65. Ja, hövelspon.
66. Det eg har sett vart puttevare fylt med hövelspon.
67. No vert kista kjøpt ferdig. Det vanlege er kvitmålt. Men sume har fargaga kister.
68. I mi tid har dei ikkje hatt nokon

lause ting med seg i kista. Dei har berre det som høyrer med til lekamen, s. d. lausterner i munnen, og sume har gifteringen sin. Det siste leve når dei sjølve har sagt ifrå at dei ville det. 70. Kista vart pynta av folket i huset, skyldfolk eller uskyld (om dei ikkje hadde slekt.) Det var små krossar av granbar på kistesidene. På det skrå loket også granbar, eller lyngkransar. I sumartida hatt dei nokre kransar av lauv og hanekambe og blomar og la på loket.

Eg hugsar godt kista hennar godmor Bjørgs vinteren 1906. Ho var i mine augo svart fin. Svart, pynta på kistesidene med små granbarkrossar. På det skrå loket ein lang krans av tytekarlyng i slyngingar heilt rundt. Opppå loket, i midten ein stor kross av reinlav med dottar av drivkvit mose og litt grønt i. På kvar sida ein rund krans av reinlav med buntar av raude rognebar.

71. Nei, det har eg ikkje høyrst.

72. Det kunne vera "myrapost" (pors).

73. Nei.

74. Ja. Når alle folket kom, og så granmane. I eldre tid sa dei berre: "Å leggja i kista." Ikkje substantiv. No seier dei "Kisteleggjing".

75. I eldre tid lag den døde i senga når folket samlast. Dei gjekk då bort og såg på han og tok avskil med han. Eit par menneske tok så likeb og la det krostaveleg i kista. Så vart det sunge og halde andakt. Deretter vart

liket srupt.

No plar den døde vera lagd i kista før folket kjem. Dei gjev også no kort og liksom helsar den døde. I ei er det andakt, og salmesong før og etter. Det er anten ein or grenda, eller av skyldfolket, eller læraren, som held andakt.

Sidan er det mat og kaffi i eit anna rom. Og folket gjev stilt kvar til seg.

Nei, nokon fest etterpå har det ikkje vore i seinare tid.

Det var i 1830-åra ei "likvøka" på Grov i Kvilli, der ho godmar Bjørge, Brita Larsdotter Bjørgum, var med. Ho tykte det var uhugleg. Det har eg skrivne om før.

77. Eg veit ikkje om pynting av romet, anna enn litt grønt og blommar. Attmed kista. Seinare på kista. I. d. eplegreiner med blommar. Eller berre blommar ikhendene.

78. Nei, det vart ikkje pynta.

81. Nei, ikkje det eg har sett.

82. Ja, det gjorde helst det.

83. I rime i stova vart det berre lagt ein duk (serviett) over andletet.

Etter liket vart lagt i kista, vart lokket pålagt og kista bori ut i eit uthus.

84. Ein linduk med dreilsmønster (serviett).

85. Nei, eg veit ikkje om noko anna namn enn "ansiktsduk".

86. Ja. Gramane var der vanleg når ein la i kista. Men var nokon forhindra, kom dei gjerne innom seinare, born kunne og vera med. Like eins om nokon av

slekta kom til ei omror tid. Ein spurde
 då: "Vil du sjå ham?" Derom det ikkje
 var så lenge etter døden, at ein trudde
 han hadde "teke forandring". Då opna
 ein ikkje.

87. Nei.

88. Dei har i dei siste 10 åra byrja
 bruka eit par forsamlingshus på Nangus
 til å setja likkista i, såleis Vonaheim
 og Naion. Skikken har då forandres seg,
 slik at dei har gravferde i dette
 forsamlingshuset, prestem er med der, og
 kista vert førd derfrå til kyrkjegarden.
 Etterpå samlast folket på ein kafé
 eller eit hotell til eit matmål.

(Men sume har endå likferde frå hui-
 men. Matmålet etter jordfestinga kan
 dei likevel ta på kafé eller hotell om
 dei vil.)

Sorg

89. Ja. Det skulle vera stilt på gar-
 den ute og inne, så lenge nokon lag
 lik. Grammane tok og omsyn til det.

90. Ikkje noko samanstimling av folk-
 korkje ved arbeid eller gjestebod.

91. Ja. Sorgjetida varde i grunnen eit år.
 Men det var strengare den fyrste tida.

92. Lømeleg var det å ta syrgjeklode
 på når ein gjekk nokon stad. Halde
 mimet om den døde i åra. Passa sitt
 arbeid. Ikkje halda nokon dans eller
 stakande gjestebod i heimen. Det er
 halde opp som skikk den dag i dag.

93. Til siste verdskrig i 1940 åra, brukte

15) alle, menn og kvinner, svarte eller mørkeblå klede, svarte sokkar og svarte sko i likfylgjit. Børn også, men det kunne gjerast undantak for dei. Sidan det leid litt ut i krigstida og det vart vanskeleg om ty, har folk gått med det dei hadde, utan større omsyn til fargen. På skikken har forandrest litt om semn. Men næraste folket bruker svart eller mørkeblått også no. Nar slekt gjekk med syrgjedrakt ert ut.

94. Ikkje armar emn at ho brukte svarte klede, stakk (doss) og trøya, kappe og svart hovudplagg (hovetklut). Seinare kjole, kappe og hatt. Enkjemenn brukte også svarte, eller mørkeblå, klede og svart hatt.

95. Det var ei uskreva lov at ein skulle ikkje gjera seg over i sorg. Og slett ikkje saman med folk i likfylda. Over folket har det sid vanleg vore stor sjölvbæyming. Ein kunne høyra ord som dette: Du gret ikkje liv i han. Eller: Du får heme ikkje att, kor du syrgjer.

96. Nei.

97. Aja, dei hadde gmsse råder. Potru og suu. Ein skulle gå rangsøles rundt husa tre torsdagskveldar frå rad. Drikka drykkjer av urter, drykkjer som slökte sorg. I eldre tid vart enkjemenn og enkjer tilbødde å finna seg ein ny make. I Grönlidi var ei kona og stelte sid likveitla hjå grammen. Han hadde mist si kona. Då sa denne grammekona:

"Det er ikkje noko omor råd for han, (ho nemnde namnet på mannen) han lyt finna seg ei att!" - "Hjss, sa hune, ein lyt no få kona ut om dørstokken fyrst."

Dei kunne gifta seg att med søndar nær syrrjeåret var ute.

"Lyngje ut liket."

98. Ja. Likferdene var for på same dagane som kryllaups, tysdag, torsdag og laurdag. Aldri på sundag i våre bygder. I nyare tid er det òg desse dagane til vanly, men det kan òg vera på andre yrkedagar.

99. Likfylgje. Dette namnet omfatar alt, både vitsla heime (eller borte) og fylgjet til kyrkjegarden. Likveitla. Det er berre vitsla (heime og borte), heime eller borte. Likferd og gravferd er ord som er komne inn i nyaste tid.

100. Eg har høyst uttrykket: "Lyngja ut liket," både på Voss og i grannebygda Granvin. Men i våre grender sa dei òg: "Tala ut liket." Dei hadde i eldre tid ein salsmann til det. Taleis kan på Øvre Tenno som leyrja talen sin med: "Hlytt du gamle øding!! No er du kommen til din kvilestad." Så dei hadde nok både tale og song.

På Teim i Granvin sa dei med meg: "Ho mor di var her og song ut liket då ho Gamla-Liselet var død." Det var alltid inne frå huset og ut

dei kalla "a syngeja ut likeb." Der (og dei) som song kyrja syngeja med same dei lyfte opp kista, fylgde etter og song til dess kista vart sett på kjerra (eller sleden) som var dekt med granbar.

101. Nei.

102. Ikkje det eg minnest. Men det har vore brukt i eldre tid.

103. Ikkje lys på kista i mitt minne. Heller ikkje etemed.

109. Ikkje natta for likfylgjet. Når dei i eldre tid vakte over likeb (for det vart lagt i kista) hadde dei lys ståande i romet heile natta.

110. "Vokestava" og "Likkvoka" har eg høyrte om av hennar godmor Björge. Dei kalla det "likvoka" når folk i grenda samlast og var der i heile natta. Dei oppførde då eit slag dans inne i stovva kring den døde. Jf. Spm. 75.

Korlis dansen var, veit eg ikkje vrist. Men ho godmor tykte det var noko heidensk ved det. Og ho sette seg føre aldri meir å vera med på noko slikt.

Vokestava meiner eg skal vera den vanlege vakinga over likeb om nettene. Det var husens folk, eller grammar, som sat med kvikke lys og heldt vakt over den døde, nettene for han vart lagt i kista. Kanskje også etter han var lagt i kista, dersom ho stod inne i huset.

111. Kring 1900 talet. Eller for (Likkvoka tilslagene.)

112. Nei.

113. Dei song med sinare takt.

114. Ja.

115. I eldre tid var det reint undantak at presten var med. I 1925-30 åra vart det meir ålment. Det auka meir og meir. No er det vanleg skikk.

116. Dei hadde fyrst mat i andre rom. Så samlast dei i stova der likkista stod. Ein frå grenda, eller læraren i krinsen, sa opp salmar og heldt andakt, og song ut liket. Han var beiden om det "på førehand, like eins som faldsmannen i eldre tid. Det var ikkje så vanleg at dei sa noko om den døde i talen. Og slektingar heldt ikkje tale. Ville dei seia noko om den døde, sa dei det i samtalen ved bordet, den krinsa gjerne om den som var borte. Eller dei sa det ved kista med same dei kom inn, før folket sette seg ned. Noko tale ved kransepålegging var det heller ikkje. Alt var halde i ein roleg dempsone, utan store ord.

117. Nei, eg har ikkje høyst om det.

119. Menner som stod den døde nær. T. d. søner og versøner.

121. Skikken er som før. Grammar lærer når der ikkje er mannlige slektfolk.

122. Eg meiner: Med hovudet fyrst.

123. Nei.

124. Nei. 125. Ja.

126. Det var ikkje noko fast.

128. Alle, kvinner og menn, fylgde med kista ut til lik-kjerra. Sidan til kyr-kjegarden, ingen gjekk heim att.

131. Nei, det er gammalt syn. Dei dra den

døde ved „å fylgja han,“ som dei sa.

132. Nei.

133. Nei.

134. Ja. Eg meiner det har vere i bruk så lenge folk har hatt flagg og flaggstenger på gardane. Men det går ikkje så ovleg langt tilbake.

135. Heile grønda. Gardar langs kyrkjivegen. Også andre. Han var så då han reiste om morgonen: „Du skal heisa flagget for han Anders under Berget.“ „Dei ser det ikkje derifrå,“ svara eg. „Ja eg vil du skal heisa det,“ sa han var. Eg så gjorde. Og ho Marta under Berget som sat heime likferdsdagen, hadde gått opp på Berget og sett flagget. „Det vart så godt for meg då eg såg flagget,“ sa ho etterpå.

136. Ja. Dei går til topps no og „Dei kan ikkje folkeskikk,“ seier dei, om ein- kvan ikkje har heist flagget eller jort- festinga er over.

137. Etter kvart som dei såg, eller viste, at folk kom tilbake.

139. Nei.

140. Dei vinka ikkje. Dei stod stilt ved vegen medan likferda kørde forbi, som dei stilt helse den døde.

142. Nei. Det er imot vår skikk.

144. Det har eg ikkje høyr.

145. Tjukt lag av grankviste.

146. Nei, det har eg ikkje høyr.

147. Nei.

148. Ja. Dei kørde aldri i trav, berre i dilt. Og framum gardane kørde

dei helst i gang. Eg sat i stova på Lid, attmed hennem godmor Björge, ved glaset, då likfylgjet med hennem Brita Björge, møster, kom. Dille-trævet stansa berätt då dei kom ut or skogen, og heile dei lange Lia-Flyane köyrde likråda i i skritt. Eg såg med mine barneaugo at dei sette øykene i dilt mellom trea i skogen nedanfor Lia-Flyane, regnen var lang og dryg.

149. På heimvegen köyrde dei farare, då kunne dei halda same diltet heile tida. I mitt minne hadde dei aldri rusdrykk i likvætsta. Tok dei til med kappköyring på heimveg, måtte dei vera fulle.

150. Ein av memmene i huset, mamm, son, beror til den døde.

151. På gardsveg gjekk han ved sida av, dersom han köyrde med kjerra. På slede sat han på heile tida. På riksveg (postvegen) sat han på, også på kjerra.

152. Nei.

153. Frå fjellgardar der regnen gjekk i kleivar, lauk dei kløvja eller lura kista framom kleivane. Men elles köyrde dei kista på slede både vinter og sumar. Om sumaren på tremeia = slede.

154. Ei viss avtm låg det vel i slike utsegner: "Klokka klykke so fint over hennem." "Eller om vret: "Han fekk ein fin dag å fara til gravar på." Var det forever gravferdsdagen, tok dei det for eit vondt varsel. Eg

minnest berre ein gong det var fore-
brakt i lag med kyrkjeklokkene, då
dei kom køyrande med kistene etter
dei på Leidal som brann inne. Torv
slo og slo då dei køyrde inn på Vangen.
Det var uhyggeleg - og det tykte alle.
155. Nei.

"På kirkegården."

156. Dei som hadde kørt ut kistene
heime, skulle lyfta den av vognen.
Kista vart sett på marka. Fregn el-
lev snøleitta på eit par plankar eller
liknande. Kanskje to låge skamlar.

157. Nei.

159. Dei same bar kista hule tida.

160. Nei.

161. Ja. Før i tida, når prestem ikkje
var med i likferda, og dei kom frå
heimen med kista.

162. Nei.

163. Nei. Det er berre når gravferda
er frå kyrkja, og då er kista sett
inn i køret før folket kjem.

164. Ja. Klokkaren gjekk etter kista
og song gravferdssalmar til dess dei
kom til grava og sette kista ned.

165. Nei.

166. Det vart ringt når gravferda
kom til syne for ringjaren i tårnet
(og det er høgt!) Eller i seinare tid
når dei som bar kista kjem ut
or forsamlingshuset.

Det vart ikkje jamna over grava med
same hjå oss. Det gjev gravaren sidan.

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr.

Fylke:

Tilleggsspørsmålnr.

Herad:

Emne:

Bygdelag:

Oppskr. av:

Gard:

(adresse):

G.nr.

Br.nr.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

Graven.

SVAR

167. Det var for mitt minne.

168. Dei kalla han leve Gravaren.

169. Det veit eg lite om. (Men det laut sikkert gjerast på forhånd.

170. Eg har eg høyrst om det.

171. Det var alltid jordfesting med same ved Vangskyrkja på Voss. Nokon spode etter jordfestinga vart ikkje kasta.

172. Dei la den meininga i det som er sagt i ritualet. (Me er av jord, og no er me komne tilbake til dette elementet, men av jorda skal me atter løysast ut og standa opp.

174. Det vart anten teke av nokre kransar, eller gravaren tok opp att nokre, (etter avtale). Når grava var tilkasta, vart desse lagde oppå. Det var brukk både vinter og sumar. Når grava hadde sige noko, vart ho stelt, og det vart planta blommar oppå.

175. For var det ikkje noko pynting til Helgumess eller høgtid. No i det siste har dei begynt med det, men eg trur det er helst dei som bur nær kyrkjegarden.

"Særlige tilfelle."

Horleis det var i eldre tid med sjølv-
mordarar, veit eg like om.

176. I vår tid får ein sjølv-mordar same
stell og same tilklede som andre.

Også likvitsla og likfylgjet er like
eins som for andre.

Gravøl.

182. Likfylgje. Likvitsla. Sjå spm. 99.

183. Frå gammalt var det mannen eller
sonen i huset. Ionen dersom faren var
død. Om enkja bad sjølv når man-
nen skulle gravleggjast, veit eg ikkje
viss. Men eg trur det. I nyare tid
kan ivissa kvinner også tee inn. Ei
enkja på Øvre Lid, som ikkje var skyld
oss, spurde meg om å gå og be i
grenda. Ho greidde det ikkje sjølv,
sa ho. Nokon fast bea-mann hadde du ikkje.

184. Nei. Grenda var den same.

187. Ordilaget var: "Eg ville (skulle)
høyra om de ville gjera vel og fylgja
han far (eller ei anna nemning) til
gravar om tysdag. Og så nemnde ein
på namn dei som skulle koma.

188. Den som bad i likfylgje skulle
ikkje ha noko slag matetling.

190. Berre ein dag. Men var det be-
de folk langvegs frå, skyldt eller u-
skyldt, kom dei kvelden før, og var
gjærne også til dagen etter likfylgjet.

191. Likferdsdagen var det: Frukost
før dei fór til kyrkja. Middag når
dei kom att. Kveldsmat. I seinare

sid kaffi mellom middag og kveldsmat. 21.
Etter dei byrja ha likveitela på kaffi
eller hotell, berre middag og kaffi etter
jordfestinga.

192. Nei, eg veit ikkje av det. Men dei
hadde faste skikkar. Alltid kjøt til
middag. Lutefisk og grynsuppe gjerne
til kvelds.

193. Nei.

194. Nei. Men både folk i grenda og slekt-
ningar hjalpke til.

195. Ja. Medan likfylgjet var samla i
heimen og når dei drog forbi. Men det fall
mykje av seg sjølv, huskondsfolket var med.

196. Det var avlagt tidlegare enn dei slutta
med å ha fødnar i kryllaup.

202. Dei hadde ikkje kremewin i likferd
etter at folk skreiv seg for kremewinet i
1860 åra. Det var brukk, men med måte.

203. Tvert i mot. I mitt område har det
aldri vore rusdrykk i likfylgje.

204. Nei.

205. Ved hundreårsskiftet, trur eg. Men det
var ikkje mykje brukk.

206. Ja. Han var kunden heime. Med
ville blommar, s. d. kattefot, eller potttblommar.

207. Ja. I 1820 åra.

208. Nei, dei vert ikkje lagde på. Nokre av
kransane vert tekne opp, hve vert liggjande.

209. Dei vert liggjande i tid. Sidan tekne bort.

211. Ja. Etter dei byrja ha likfylgjet for
eit forsamlingshus, middag og kaffi på hotell ell. likn.

212. Einskilde framstårande folk kunne
avertre dødsfall i eldre tid. Men det jam-
ne folk byrja ikkje med det for i 1912-1920 åra.